ները և վերջապէս մեր հայրերը. պարզ բան է որ ոչ, ուրեմն այդ փրազներ են, որ զարտաշաղցու ասածի պէս բժիշկը «բեհ ա թողալ». բայց թէ անցեալ սերունդի համար է խօսում, կարծում եմ որ մեռելներին հարկաւոր էր հանգիստ թողնել. Նրանք որ պառկել են մատաղ աղջիկների վրայ, այդ արել են ոչ թէ իրանց անասնական կիրքը յագեցնելու համար, այլ մատաղ աղջիկներին պարսիկներից ազատելու նպատակով. ուրեմն Աստուած մեռելներին հանգստութիւն տայ, իսկ առողջներին խոհեմութիւն ու բարի սիրտ։

Ալէքսանդր Մէլիք-Փաշայեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Բիւրգեանի ֆօտօգրաֆիական ժողովածուներից մէկի վրայ գրվեցաւ մեր խմբագրութեան մէջ պ. Աբրահամ Ամիրխանեանց։

—

«Одесскій Листокъ» լրագրում կարդում ենք, որ Օդէսայի օպէրայի անտրեպրենեօր պ. Պալմ, որ առաջ օպէրա պահում էր և Թիֆլիսում, երկպառակութիւն ունենալով երգիչների խմբի հետ, թողեց թատրոնական գործը և հեռացաւ. Այժմ Օդէսայի օպէրայի երգիչները և երգչուհիները կազմեցին իրանց մէջ մի ընկերակցութիւն և իրանք իրանց կառավարելով, շարունակում են ներկայացումները։

—

ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ մեզ գրում են որ վերջին ժամանակները Լազարեան ճեմարանում բաւական ուշադրութիւն են դարձնում հայոց լեզուի և հայոց պատմութեան վրայ, բայց ափսոս որ միանգամայն մոռացութեան է տուած Հայաստանի աշխարհագրութեան պէս մի ծանրակշիռ առարկայ, որ մինչև անգամ միջնակարգ և ծխական դպրոցներում աւանդվում է այժմ։

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ մեզ գրում են. «Այստեղ մօտ 150 հայ ուսանողներ կան այլ և այլ բարձրագոյն դպրոցներում, բայց նրանցից գրեթէ ոչ մինը չէ աշխատում քաղուածներ անել ռուս լրագիրների համար հայոց թէ Թիֆլիսի և թէ Կ. Պօլսի լրագիրներից»։

—

Մեզ գրում են ՆՈՒԽՈՒՑ հետևեալը. «Այստեղ Գրիգոր Նաւասարդեանց անունով մի անձն մի նոր հնարքով զարմանալի արագութեամբ և աջողութեամբ բժշկում է կոտրված և միանգամայն փշրված ոսկորները։ Նրա եղբայրն էլ, Հայրապետը նոյնպէս յայտնի է այդ արհեստի մէջ»։

—

Ընթերցողը յիշում է որ շատ ժամանակ չէ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը հրաժարվեցին Վանից բանալու Խարագեանցին դպրոցի գանձապետի պաշտօնից. իսկ այժմ լսում ենք որ հոգաբարձութիւնը դարձեալ նոյն մարդուն է առաջարկում Բօլնիսի ուսումնարանի արդիւնքներին վերահսկելու համար։

—

«Московск. Телеграфъ» լրագիրը լսել է, որ Ռուսաստանը 300 միլիոն բուբլ պատերազմական ծախսերի փոխարէն, որ պէտք է ստանայ Թիւրքիայից, պատրաստ է ընդունել հողային վարձատրութիւն։ Ռուս լրագիրը լսել է որ այդ հարցի վրայ բանակցելու համար է որ պ. Թեօրնէր գնացել է Կ. Պօլիս։

—

Կովկասում ձմեռը միշտ սկսվում է դեկտեմբեր կամ յունվար ամսին, այն ինչ այս տարի դեռ նոյեմբեր ամիսը չը վերջացած, փոքր ինչ ձիւն էր եկել Թիֆլիսում իսկ սարերի գլխաւոր շղթայի վրայ, ինչպէս երևում է, այնքան ձիւն է եկել, որ նոյեմբերի 29-ին Ռուսաստանի փօշտը չը կարողացաւ անցնել սարերով և մենք այդ օրը զրկվեցանք Ռուսաստանի լրագիրներից։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք Կ. Պօլսից պ. դօկտօր Փէշտիմալճեանից նրա ֆրանսերէն բրօշիւրը «Les eaux du lac de Derkos» վերնագրով, որի մէջ խօսվում է Կ. Պօլսի մէջ ջրի պակասութեան և Թիւրքաց մայրաքաղաքի մէջ խըմելու համար ջուրը անցկացնելու անհրաժեշտութեան մասին։ Գրքոյկի մէջ յիշված է Կ. Պօլսի կայսերական բժշկական ընկերութեան հայեացքը և վճիռը մայրաքաղաքից ոչ հեռու գտնված Դէրկոս անուանված լճակի ջրի յատկութեան մասին։

—

Ֆրանսիական խումբը պ. Բիւլայի առաջնորդութեամբ, նորից սկսում է թատրոնական ներկայացումներ տալ Արծրունու թատրոնում։ Առաջին ներկայացումը լինելու է այսօր, շաբաթ օր, 31 նոյեմբերի։ Կը խաղան մի քանի ֆրանսիական օպէրէտներ։ Օրկեստրը կառաջնորդի պ. Դէկեր-Շենկ։

—

Հինգշաբթի, նոյեմբերի 29-ին հայ դրամատիկական մշտական խումբը ներկայացրեց «Ցիկին կավկազէց», դրամա 4 արարուածով Էմիլ Օժիէի, թարգ. Ա. Յովհաննիսեանի։ Այդ ներկայացմանը առաջին անգամ մասնակցեց պ. Օրդուբադեան, մի տեղացի երիտասարդ, որ շատ աջող կերպով կատարեց իր դերը։ Թէպէտ պ. Օրդուբադեանի դերը (Բայնօլդ) դերիւսի համար անյարմար դեր էր, բայց և այնպէս պ. Օրդուբադեան իր խաղի խաղով ապացուցեց, որ նա կարող է առաջնակարգ դիրք բռնել ոչ թէ միայն մեր, այլ և աւելի կատարելագործված բեմի վրայ։

—

Երէկ ուղարկեցինք Վիէննայի «Ժուռնալ դ'Օրիան» լրագրին 500 բուբլ։ Ուրեմն յիշեալ լրագրի բաժանորդական 1148 ր. 55 կոպ. գումարից մնում է այժմ մեզ մօտ 648 ր. 53 կոպէկ։

—

Վանի համար այլ և այլ նպատակներով հաւաքված գումարից, որ կար «Մշակի» խմբագրութեան մէջ, 500 ր. ուղարկեցինք յօգուտ Վանի մէջ հիմնվող կենտրոնական վարժարանի։

—

Երէկ մեր աշխատակից պ. Րաֆֆի հասաւ Թիֆլիս, վերադառնալով Ղարաբաղի և Պարսկաստանի մէջ իր արած ճանապարհորդութիւնից։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐՕ-ՈՒՆԳԱՐԻԱ

Ֆրանց-Յօսէփ կայսրը աւստրիական պատգամաւորութիւնը ընդունելով, նրա ողջոյններին հետևեալ խօսքերով պատասխանեց.

„Պատգամաւորութեան վերջին սեսսիայի ժամանակից, Բեռլինի դաշնագրութեան մի քանի կէտերը իրագործելու ժամանակ ծագած դժուարութիւնները բարեյաջող կերպով հեռացրած են և եւրոպական խաղաղութիւնը հաստատված է։ Մենք այդ հետևանքով ամենից առաջ պարտական ենք եւրոպական պետութիւնների փոխադարձ անկեղծ գործակցութեանը, որոնք ցանկացան բարեկարգել գործերի դրութիւնը Աբևելքում։ Այդ համաձայնութեան պաշտպանութիւնը իմ կառավարութեան գլխաւոր նպատակն էր, և մի և նոյն ժամանակ դա մի գրաւական էր մեր կայսրութեան ունեցած լաւ յարաբերութիւններին օտար պետութիւնների հետ։ Պատգամաւորութեան մէջ մնացրած կառավարութեան առաջարկութիւնները համապատասխանում են գործերի այդ ուրախալի դրութեանը։ Զինուորական մինիստրութիւնը դիմում է ձեր առատաձեռնութեանը միայն այնքան, որքան դա անհրաժեշտ է սկսած գործերը վերջացնելու և մեր պաշտպանողական ուժերը յաջողութեամբ լրացնելու համար։ Բօսնիայի և Հէրցէգօվինայի վարչութիւնները այս անգամ ևս չեն դիմում պետութեան ֆինանսական միջոցներին։ Իմ կառավարութեան շարունակվող ջանքերը՝ ապահովել այդ երկիրներում կարգը և հանդստութիւնը, քաջալերել նրանց մտաւոր և նիւթական զարգացումը արդէն լաւ հետևանքներ ունեցան։ Համոզված լինելով, որ դուք, ինչպէս և ձեր նախորդները, կը գործ դնէք ձեր բոլոր իմաստութիւնը և հայրենասիրութիւնը ձեզ վրայ դրված ծանր խնդիրները վճռելու համար, ցանկանում եմ ձեզ աջողութիւն ձեր աշխատանքների մէջ և բոլոր սրտից ողջունում եմ ձեզ"։ Այդ ճառի խաղաղասիրական ոգին ամենալաւ տպաւորութիւն գործեց։

Վիէննայի կաբինէտը հրատարակեց «Կարմիր Գիրքը" մէկ առանձին յաւելուածով։ «Կարմիր Գիրքը» պարունակում է իր մէջ 539 հեռագիրներ, որոնք վերաբերվում են 1880 թուի հոկտեմբերի 2-ի և 1881 թուի ապրիլի 30-ի մէջ եղած ժամանակամիջոցին։ Գիրքը երկու մասերից է բաղկացած. առաջին մասը վերաբերվում է չէրնօգօրիական սահմանի հարցի վճռելուն, իսկ երկրորդը,— յոյն-թիւրքական վէճի հարցին։ Հրատարակված դօկումենտներից ինչպէս երևում է, Անգլիան աշխատում էր ցցել Եւրոպային Թիւրքիային հակառակ քաղաքականութեան մէջ, բայց բարօն Հէյմէրլէ բոլոր ուժով ընդդիմադրում էր այդ բանին։ Այլ կաբինէտների քաղաքականութիւնը նոյնպէս խաղաղասէր էր։ Գերմանիայի և Աւստրիայի մէջ կատարեալ համաձայնութիւն էր տիրապետում։ Ֆրանսիան առաջինն էր, որ յայտնեց Յունաստանին, թէ Բեռլինի կոնֆէրենցիայի վճիռները պարտաւորեցուցիչ չեն Եւրոպայի համար։ Այդ յայտնութեան շնորհիւ համաձայնութիւնը կարելի եղաւ կայացնել։ 1880 թուի նոյեմբերի 16-ից ուղարկված հեռագրում բարօն Հայմէրլէ յանձնեց աւստրիական հաւատարմատարին Լօնդօնում, ասելու Գլադստօնին, որ Աւստրիան, իր կողմից, ցանկանում է պահպանել եւրոպական համաձայնութիւնը, բայց այդ նպատակին հասնելու համար Անգլիայի առաջարկած սաստիկ միջոցները չեն կարող ամրացնել այդ համաձայնութիւնը, որի միակ նպատակն է հեռացնել ամեն տե-

---

սկսեցի շտապով պատել Ննջարանը, սեղանատունը, խոհանոցը, բաղանիքը և փոքրիկ արհեստարանը։ Տէր Աստուած, ինչեր և ինչեր միայն չէ կարող արտադրել հայ ազգի անտարբերութիւնը. բաղանիքը ամբողջ ամիս է, որ չէ վառվում մի քանի խոշոր փայտի պակասութիւնից. Ննջարանի պատը փլչելով մի գիշեր ժամանակ թողել է խեղճ որբերին անպատսպար ու յուսահատ. արհեստարանը նոյնպէս. խոհանոցի մէջ, ուր հերթով երկու որբ այդ օրը կերակուր էին պատրաստում, տեսայ մի երկու այլ փոքրիկներ, որոնք մի անկիւնում նստած սեխ էին խածում.—«Այս ուտելու համար է, հարցրի սխալմամբ»։—«Հապա» հարցրեց տխուր հայեացքով փոքրիկ մանուկը։ Մտքումս անցնելով թէ գուցէ տան հայեացքում հաւեր ունենան պահելու, որոնց հարկաւոր է կերակրել, առաջիս եղած կեղտոտ և չոր աւազ դառած ու փչացած հացերը նոցա համար կարծեցի։

Եկ ուշքս բոլորովին կորցրած իջայ մեծ սենեակը, որի մէջ մնացած որբերը ժողոված, մայրապետը երգել էր տալիս օտար հիւրի ուշադրութիւնը գրաւելու համար։ Այս տեսարանը աւելի ծանր կերպով եւ ազդեց վրաս, երբ թշուառ երեխայքը այն օրը գրեթէ ուտելու կերակուր չունէին, բայց մի բարի օտարի շուրջը բոլորված Գամառ-Քաթիպայի և Նալբանդեանցի հայրենասիրական երգերն էին երգում ու դորանով թեթևացնում իրանց վշտակոծ սիրտը։ Երգերը չափից դուրս ոգևորված էին երգում յուզարկաւորելով մի փոքրիկ հին դաշնակի ձայնով, որի վրայ ածում էր որբերից մինը։—«Մայրապետ, ով է տուել ձեզ այս դաշնակը, երևում է, որ նա ընծայ է և ով է երգեցողութեան ուսուցիչը»։—«Դաշնակը ընծայել է պ. Ն-եանը, իսկ երգեցողութեան վարժապետը պատրիարքի եղբայրն է, որը տասը տարի է որ ամենայն եռանդով ձրիաբար վարում է այդ պաշտօնը»։—«Ինչու դաշնակը լարել չէք տալիս, նա խանգարված է»։—«Ո՛, պարոն» հառաչեց մայրապետը։ Հասկացայ, որ չունէին մի քանի գրուշ այդպիսի ծախքերի համար։

Երգը դադարեց։ Ո՛, ինչ տխուր զգացմունքով կերգէին խեղճ որբերը, նկատեց ֆրանսիացին, «երևի իրանց որբութիւնը զգալ կը տայ բնազդաբար»։—«Ո՛չ, հայոց երգերը ընդհանրապէս տխրահնչիւն են, ասեցի, աշխատելով քօղել այդ կերպ թշուառների դրութեան ծանրութիւնը։—«Ի՞նչ է անունդ» հարցրեց ընկերակիցս մի եօթը տարեկան մանուկին։ Մանուկը պատասխանեց։—«Իսկ ծնողացդ անունը չես յիշում» եղաւ կրկին հարց. մանուկը մնաց շուարված. ինչ էր կարծում. ինչ սիւրպրիզ պատահեց. պատրաստաբան մայրապետը իսկոյն հասկանալով մանուկի սրտին դիպչող օրհասական հարցի ազդեցութիւնը, առեց մեղմութեամբ. «աղջիկս, մի՞թէ չը գիտես. հապա որի համար երգեցիր հիմայ»։ Երևաց, որ գործակցութ մայրապետը շատ անգամ նկատելով ծնողաց պակասութեան մղումգծութիւնը փոքրիկ երեխաների մէջ, հաւատացրել է, որ նրանց մօր և հօր անունը Հայաստան է. վանեցոյ մայրապետի փափուկ անհարկութիւնը իսկոյն յիշեցրեց անմեղ հրեշտակին իր տալիք պատասխանը, որով իսկոյն առեց, «մայրիկիս անունը Հայաստան է»։—«Ի՞նչ է պատասխանում այս հրաշալի մանուկը» հարցրեց ընկերակիցս։ Ճշմարիտ ասեմ, այս անակնկալ բանը այնպէս սրտիս դիպաւ, որ մի վայրկեան յուզմունքից բերանս մնաց փակ։ Ասեցի յետոյ լսածս ֆրանսիացուն, որը մնաց հիացած և անմիջապէս յիշատակարանը հանելով նկատողութիւն արեց ձեռքի ջղային ցնցումով։—«Ի՞նչ, կարծեմ որ հերիք է» ասեցի, աշխատելով շուտով ազատվել այս սրտաճմլիկ տեսարաններից։—«Աղաչեմ, քիչ էլ կացէք» ամեն կողմից արտասանեցին հայ ազգի անտէրունչ զաւակները։ «Շատ բարի, շատ ուրախութեամբ» ասեցինք. մանելով մի ուրիշ սենեակ, որի մէջ կային ձեռագործութիւններ, փոքրիկ գեղարան, գրադարան, Վարդանի մեծ պատկերը և ողբ Հայաստանի։ Հասկացրի ընկերիս, թէ երևի կուզեն մեզ պատուել սուրճով, որը չընդունելը կարող է վիրաւորել խեղճերին։ Ի՞նչ էք կարծում. կէս ժամ չանցած ձեռաց յարմարացրին մեզանից իւրաքանչիւրի համար իրանց ձեռագործից մի մի ընծայ, որոնցից իմը չը կարողացայ նախանձելով չուղարկել ձեզ, որ այդ կենդանի ապացոյցով դուք էլ մասնակից լինէք այն բոլոր խորը զգացմանց, որ փորձեցինք այդ օր երկուքս։ Կը տեսնէք, որ այդ արծաթաթել վարդանձ հիւսուածը ներկայացնում է մի կուրծքի զարդարիկ զարդ։

Հիմայ ասենք այն, ինչ մինչև հիմայ մոռանալով «Մասիս» պաշտօնական լրագիրը, ոչ մի անգամ ոչ ոքի չը յիշեցրեց, պարապվելով ի հարկէ Վիկտոր Հիւգոյի և Գամբետթայի «շատ հետաքրքիր» ճառերով։ Մեր ասելիքը այն է, որ այդպիսի մի բարեգործական հիմնարկութիւն, որը ազգին այսչափ կենսական բարիքներ կանէ, գրեթէ դեռ չունի իր երկրորդ օրինակը համայն մեր ազգի մէջ, մինչդեռ թէ ինչ վշտալի վիճակի մէջ է նա, արդէն քիչ հասկացողութիւն տուեցի, վասն որոյ առանց դիմելու ռուսահայերի մէջ որ և է հանգամանութեան, դիմում ենք այս անգամ ջերմաջերմ աղաչանքով այն հարուստ և բարեկրօն հայերին, որոնք հարիւր հազարներ ունենալով Նոր-Նախիջևանի պէս հայութեան համար կորած մի քաղաքի մէջ, մեծ կամք էլ ունենալով երբեմն մի բարեգործական նպատակին մի նշանաւոր գումար նուիրել, չը գիտեն թէ ինչի նուիրեն։ Այդպիսի բարեպաշտ մարդիկ տասը եկեղեցի շինելուց աւելի բան կը շինէին, եթէ իրանց ունեցածների գոնէ մի մասը կտակէին այնպիսի մի գործին, որով ոչ միայն իրենց կանմահացնէին, այլ եւ հարիւրաւոր անմեղ հոգիք զրկութիւնից ազատելով մայրեր կը շինէին, այն էլ այնպիսի մայրեր, որոնցից միայն այս երկու-երեք տարվայ մէջ տասը հոգի ամուսնութեան են գնացել այն Նուիրական երկիրը, որին փոքրագոյն հասակից նոքա իրանց մայրն են ճանաչում. տասը հոգի գնացած են ամուսնութեան Հայաստան, ուր նոքա շարունակում են նոյն միսիոնարական պաշտօնը կատարել, որի մէջ դաստիարակում է նոցա արժանայիշ մայրապետ Սրբուհի Գալֆայեանը։ Իսկ թէ ինչ եղանակով կարող են կատարել ցանկացողները իրանց կտակը, այդ մասին օրինված ցանկութիւն ունեցողը կարող է անմիջական յարաբերութեան մտնել Ներսէս պատրիարքի հետ։

Հետևեալ նամակով կը գրեմ պատրիարքի հետ ունեցած տեսակցութիւնս յիշեալ թղթակցի հետ և ունեցած հետաքրքիր խօսակցութիւններս, իսկ առ այժմ ուրախութեամբ կը շտապեմ ծանուցանել ձեր ընթերցողաց այն լուրը, որ տարածվեցաւ այս վայրկեանիս եւրոպական թղթատարով. այն է, որ լօրդ Գրանվիլ նոր շրջաբերական է ուղարկել եւրոպական կաբինէտներին, յանձնարարելով որ դարձնեն նրանց ուշադրութիւնը հրաւիրէ հայկական հարցի վրայ, նոյնպէս այն միջոցների, որ պէտք է գործ դնել Հայաստանի քրիստոնեայ և իսլամ ժողովրդոց վիճակը բարւոքելու համար։ Լօրդ Գրանվիլ յարել է թէ այս անգամ վ ե ր ջ ն ա կ ա ն ա պ է ս և լ ա ւ կ ե ր պ ո վ պէտք է զբաղվեն տէրութիւնները այս գործով. устами ихъ да меду пить....

Գրիգոր Նիկողոսեան